

עונש מוות

העבודה מוגשת בחסות העמותה של

נוער שוחר משפט

הקדמה אישית

בעקבות גל הטרור הנוכחי והמצב הביטחוני בזמן האחרון בארץ, הוגשו מספר הצעות חוק שקראו לשימוש בעונש מוות כנגד מחבלים. ההצעה האחרונה הוגשה בחודש יולי האחרון ע"י ח"כ שרון גל בפני וועדת שרים, אך ההצבעה עליה נדחתה בשלושה חודשים. בנוסף, ישנם דיונים ציבוריים הקוראים גם הם לשימוש בעונש מוות, כש אחד מהדיונים הבולטים היו לאחר רצח משפחת פוגל. ההצעות והדיונים הרבים משכו את תשומת ליבי ולכן החלטתי לחקור את ביטויו של עונש המוות לאורך ההיסטוריה של מדינת ישראל ואת עונש המוות כפי שהופיע במשפט העברי.

תוכן עניינים

1..... מבוא

פרק ראשון: עונש מוות במשפט העברי

1.1מיתה בידי שמיים.....

1.2מיתה בידי בית דין.....

1.3מיתה על פי דין מלך.....

פרק שני: עונש מוות במשפט הישראלי

2.1התפתחות עונש המוות בחקיקה.....

2.2 הלכה למעשה ופסקי דין

.....פרק שלישי: השוואה

.....פרק רביעי: סיכום

.....רשימה ביבליוגרפית

.....נספחים

מבוא

עונש המוות קיים מזה הרבה זמן, והוא הפך לנושא שנוי במחלוקת ובוטל ברוב מדינות העולם, וצומצם באופן משמעותי בכמות שימושו במדינות בהם הוא עדיין חלק ממערכת הענישה.

נושא הטלת עונש מוות היה מאז ומתמיד על סדר היום הציבורי. החלטתי לכתוב את עבודתי על עונש זה, בתקווה לפתח דעה שכן יש הרבה טענות¹ בעד ונגד השימוש בו. התומכים בעד הטלתו של עונש המוות טוענים בין היתר שמדובר בגמול היאה לרוצח, העונש יוצר הרתעה, וכן הינו דרך להגנה על שלום הציבור. מנגד יש שטוענים שמדובר בענישה קטלנית ואכזרית הפוגעת בזכות היסוד של אדם לחיים ולכבוד. כמו כן יש הטוענים שעונש המוות אינו יעיל והרתעתו לא מצליחה-עובדה שהפשיעה ממשיכה. טענה

¹ <http://www.israelbar.org.il/uploadfiles/tenenboim.pdf> מאמר "האם עונש מוות מרתיע או גורם לאכזריות יתר". מאת השופט אברהם טננבוים.

נגד נוספת היא שעונש המוות הוא בלתי הפיך ואם לאחר ביצוע הדין יתברר שנפלה טעות בידי השופטים- אין דרך לפצות את הנאשם .

כדי להגיע להחלטה מושכלת בנודע לעמדתי בנושא עונש המוות, קראתי מאמרים רבים מתקופות שונות, אמנות בינלאומיות , חוקים ותקנות שנוספו להם לאורך השנים, הצעות חוק שהוגשו לכאן ולכאן, פסקי דין , עתירות לבתי משפט, קטעי עיתונות, כתבות, תחקירים , פרקים נבחרים מספר התנ"ך, ספרי הלכות ופרשנויות מגוונות.

בעבודתי אסקור בהרחבה את ההתייחסות לעונש המוות במערכת המשפט הישראלית, מראשית הקמתה עם היווסדה של המדינה ב1948 ועד לתקנות והצעות חוק מהשנים האחרונות. אבדוק את הקשר בין המשפט העברי והמשפט העברי ויחסם לעונש המוות.

עונש מוות במשפט העברי

ההלכה מחשיבה את ערך שמירת חיי האדם לחשוב מאוד, שכן האדם נברא בצלמו של הבורא² - על פי תיאור זה צלם אלוקים שבאדם הוא שקשור בתכונות השייכות לאלוהים עצמו. מדובר בתכונות המבדילות אותו מן בעלי החיים – חוש מוסר, משפט, צדק, דיבור, שכל, דעת וכו'³.

בתורה ניתן למנות מספר מקרים בהם חסו על חייהם של מרצחים. למשל, קיין כשרצח את אחיו לא קיבל עונש מוות אלא קיבל עונש גלות⁴. – **כדאי לעבות את הפסקה- מה אני מתכוונת כאן?....**

אחד מהאיסורים הראשונים בתורה הינו " שופך דם, באדם דמו ישפך " . **מה אני מתכוונת כאן? ...** והמשפט העברי מחלק את עונש המוות לשלוש פנים⁵: ד:

² בראית א' כז.

³ <http://www.biu.ac.il/jh/parasha/noah/shu.html> אוניברסיטת בר אילן

⁴ בראשית ד , יד

1.1 מיתה בידי שמיים-

שנאמר " כל הנפשות לה' המה והוא עושה בהן כרצונו : רוצה נותן חיים, רוצה נוטל חיים"⁶ עונש המוות הוא בידי אלוהים הגוזר על האדם למות לפני עתו⁷. ניתן לחלק את העבירות שדיןן מיתה בידי שמיים לשלושה סוגים :

א. אי ציות לנבואה⁸ : אדם שלא מציית לדברי הנביא שהם דברי האל ;נביא שמסרב

לדבר את הדברים שאלוהים דיבר אליו ;נביא שלא ממלא אחר ציווי האל ונביא האל שהוא נביא גם של אל אחר.

ב. חילול קודשים : במקרים בהם כהנים צריכים להיכנס להיכל ולעבוד את האלוהים,

הם צריכים לשטוף ידיים ורגליים אחרת הם ימותו בידי האל⁹. ישנו איסור לכהנים להורות בהלכות תורה כשהם שיכורים¹⁰. בתלמוד בבלי מסכת סנהדרין¹¹ ותוספתא מסכת זבחים¹² מתוארים החטאים הבאים : כהן טמא/חולה/מצורע טבול יום, ששיער ראשו ארוך, שלא לבוש בבגדי כהונה, כהן שמחכה לקבורה של בן משפחה יומת בידי שמיים. אדם שאינו כהן ואכל מהפרשת חלה, ביכורים ותרומות, אדם שאוכל אוכל שלא הופרש ממנו תרומות ומעשרות יומת בידי שמיים. בנוסף, אדם זר – שאינו כהן שעובד בבית המקדש או מתקרב לארון הקודש יומת¹³, האיסור על אהרון לבוא רק פעם בשנה אל קודש הקודשים לפני ארון הקודש כי אחרת יומת¹⁴.

ג. הרוצח בעקיפין¹⁵ - כשהרוצח לא משתמש בידיו לרצוח, שוכר אחרים להרוג או קושר את הנרצח כך שחיה הורגת אותו, אדם שמתאבד.

האל אחראי על ביצוע עונש המוות הניתן לחוטאים בחטאים שצויינו לעיל. עונשם יגיע ממנו ומננו בלבד, כשהוא שולט באופן ביצוע העונש בזמן ובמקום. לבית הדין של מטה

⁵ חיים כהן "עונש מוות- ערך יהודי" מאמר

⁶ יחזקאל יח' 4.

⁷ <http://www.daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=2922> אנציקלופדיה יהודית דעת .

⁸ ספר דברים פרק יח

⁹ שמות ל, יז-כא.

¹⁰ ויקרא פרק י ט-י.

¹¹ מסכת סנהדרין דף פג

¹² מסכת זבחים פרק יב ז

¹³ במדבר ג' י.

¹⁴ ויקרא פרק טז ב'.

¹⁵ רמב"ם הלכות רוצח ושמירת נפש פרק ב פסוק ב

אין סמכות, קשר או מקום להתערב בהטלתו של עונש זה, לעומת עונש המוות אותו הם מוסמכים להטיל על 36 עבירות שיפורטו להלן-

1.2 מיתה בידי בית דין

לפי המשפט העברי אנו מחוייבים ב 36 עבירות שדינן מיתה בית דין- שמחולקות לפי 4

סוגי מיתות¹⁶ : סקילה, הרג, חנק ושריפה.

הסקילה היא צורת עונש המתייחסת למקרים שבהם האדם עובר עבירות הנחשבות חמורות למשל, מקלל הוריו, מגדף, מחלל שבת, שוכב בהמה, עובד עבודה זרה, בעל אוב ועוד¹⁷. אדם יהרג אם נמצא אשם בידי בית הדין כרוצח או נידח¹⁸. עונש מיתה על ידי חנק כשאדם חוטא באחת או יותר מהעבירות הבאות- נואף, נביא שקר, גונב נפש, חובל אביו ואימו, זקן ממרא את המצווה לשמוע לדברי חכמים ומי שמתנבא עבודה זרה. אדם יהרג על ידי בית דין בשיטת שריפה כאשר עבר על איסור גילוי עריות לכל סוגיו.

עונש מוות- סדרי דין לפי ההלכה:

הזכות למשפט - אין ממיתים אדם ללא משפט:

כתוב בספר במדבר כי: "ולא יומת רוצח עד עמדו לפני העדה למשפט"¹⁹. כלומר, לפי המשפט העברי אסור להוציא להורג אדם בגין רצח ללא משפט צדק.

דני ראיות:

בתורה שבכתב ישנה הגבלה לפיה נדרשם שני עדים על מנת להוכיח את ביצועו של הנאשם בעבירה המיוחסת לו בדיני נפשות.²⁰ "על פי שניים עדים או שלושה יומת המת לא יומת על פי עד אחד". אם זה עד אחד אז זה מילתו כנגד מילת הנאשם ואז יהיה בעייתי לפסוק בעניין זה. כשיש שני עדים הם אמינים. ישנה דרישה שהעדים לא יהיו עדי חמש, עדי שקר, עדי שווא, עדי כזבים ועדי בליעל²¹. בספר מלכים נבות היזראעלי הוצא²² להורג על פי עדותם של שני עדי שקר שמינתה

¹⁶ הרמב"ם הלכות סנהדרין, טו' 10-13.

¹⁷ "הבא על האם, ועל אשת האב, ועל הכלה, ועל נערה מאורסה, ועל הזכור, והשוכב את הבהמה, והאישה המביאה את הבהמה עליה, והמגדף, והעובד עבודה זרה, והנותן מזרעו למולך, ובעל אוב, ובעל יידעוני, והמסית, והמדיח, והמכשף, והמחלל את השבת, ומקלל אביו ואימו, ובן סורר ומורה" מסכת סנהדרין טו יב

¹⁸ מדובר ברוצח במישירין – שכן השוכר אחר להרוג וההורג בעקיפין ימותו בידי שמיים עפ"י רמב"ם הלכות רוצח ומשירת נפש פרק ב א-ג

¹⁹ במדבר לה' 12

²⁰ דברים יז' 6, דברים יט' 15, במדבר לה' 30. (מובא במאמרו של חיים כהן, עמוד 43).

²¹ עדי חמש..... עדי שקר..... עדי שווא.... עדי כזבים.... עדי בליעל... רשימת עדים פסולים המלאה לפי הרמבם מופיעה ברמבם עדות ט א

איזבל. ראיות נסיבתיות פסולות²³ - צריך עדות ישירה של שני עדים כשרים שראו אותו עובר עבירה ושעדותן תואמות.

לאחר שהורשע האדם באחת מהעבירות שבגינן עונש מוות, חובה להוציא את גזר הדין לפועל שנאמר "מצוות עשה לבית דין להרוג בה כל מי שנתחייב בה"²⁴.

מגמות בפסיקת החכמים למיגור השימוש בעונש מוות :

הרמב"ם מביא בפירושו על התלמוד והגמרא הגבלות שבית דין צריך לפעול על פיהן למשל, שני עדי התראה אשר יבואו ויעידו בבית הדין שהזהירו את הנאשם לפני ביצוע המעשה – שמדובר בעבירה והעונש עליו הוא מיתה²⁵. כלומר, לפי הרמב"ם מתברר שהחכמים לא ממהרים לאפשר שימוש בגזר דין מוות. על בית הדין לברר האם האדם אשר ביצע עבירה הוזהר טרם עבר אותה.

החכמים מחמירים בעניין עדי ההתראה ודורשים שיתקיים תנאי נוסף- על הנאשם לענות לעדים אלה שהוא מבין את חומרת מעשיו ואת העונש הצפוי ושאף על פי כן הוא מבצע זאת- רק לאחר שהוא "מתיר עצמו למיתה" יהרג²⁶. יש הטוענים לקשיים בדברי הרמב"ם: כיוון שניתן להניח שהחוטאים ידעו מה עונש הצפוי להם גם ללא התרעת העדים. אהרון אנקר כותב במאמרו שנושאי כליו של הרמב"ם מסבירים בנוגע לקושי זה שגם תלמיד חכם צריך התראה- שהמבחן הזה בעצם בא לבדוק את מידת המחשבה הפלילית של עובר העבירה כך שיוכלו להעמידו לדין: ווידוי כוונתו ושלא עשה את המעשה בשגגה.²⁷

סדרי הדין במשפט :

החכמים נקטו בצעדים נוספים המבטאים זהירות וכובד ראש בעת שיפוט בדיני הנפשות. בעת המשפט יהיו 23 דיינים²⁸, את גזר הדין יש להקריא יום לאחר המשפט²⁹, יש להרבות

²² מלכים א כא פסוק יג.

²³ רמבם סנהדרין יב ג וגם : ספר המצוות , מצווה לא תעשה רצ "הזהיר הדיין שלא לחתוך הגדרים באומד הדעת החזק ואפילו היה קרוב לאמת"

²⁴ רמב"ם הלכות סנהדרין, יד', ב, ספר המצוות , עשין, רכו-כרט.

²⁵ רמבם הלכות סנהדרין יב א-ב .

²⁶ פירוט או נספח.....

²⁷ אהרון אנקר עמוד 179-180 דיני עונשין והלכה.....

²⁸ מסכת סנהדרין ד' א' . מוסא גם באנציקלופדיית יהודית דעת, סנהדרין מובא ב

<http://www.daat.ac.il/encyclopedia/value.asp?id1=313>

²⁹ מסכת סנהדרין ה' ב' "דיני נפשות דנים ביום וגומרין ביום"

בבדיקות³⁰. אזהרתם של העדים במשפט כנגד הנאשם שעדותן תתבטל במידה ותימצא סתירה או הכחשה ביניהם³¹.

כמו כן, ישנה חובה על בית הדין לשמוע כל אדם שבא לדבר בזכותו של הנאשם שנאמר "בדיני נפשות הכל מלמדים זכות(...). המלמד חובה מלמד זכות, אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה"³² וגם אם נגזר דינו של הרוצח- הם ידברו בזכותו כי גם לרוצח מגיע זכות לשמוע וללמוד על עצמו³³. תהיה חקירה נגדית ועדי סנגוריה ואם יש סתירה שאינה ניתנת ליישוב לוגי- תיפסל עדותם.³⁴

עד כאן מצאנו הסדרים שונים שנועדו לצמצם את האפשרויות לשימוש בעונש מוות. ההסדרים הללו הם חלק מהנסיון לסכל מיתות בית דין ולמנוע מותם של חפים מפשע. מכות א' י' מפורטות אימרות גדולי הפוסקים על המעטת השימוש בעונש זה: "סנהדרין ההורגת אחת בשבוע(שבע שנים) נקראת חובלנית" רבי אלעזר בן עזריה מתקן ואומר " אחת לשבעים שנה." רבי טרפון ורבי עקיבא אומרים שאם הם היו בסנהדרין לא נהרג אדם מעולם. רבן שמעון בן גמליאל אומר אף הן מרבים שופכי דמים בישראל.

והרמב"ם כתב: " יותר טוב לפטר אלף חוטאים- מלהרוג נקי אחד ביום מן הימים"³⁵. מנגד לגישה שדוגלת בצמצום השימוש בעונש המיתה, יש את הרשב"א שטוען³⁶ שיש לבית דין רשות להלקות או להמית גם את מי שעובר עבירה שאינה כתובה ומצויינת עם שאר 36 העבירות. הוא מתכוון בדבריו שיש לסטות מדיני תורה כשיש פגיעה חמורה במוסר. הוא מוסיף שדבר כזה יעשה בגלל קשיים פרוצדוראליים וראייתיים שיש בחוק היבש- והדבר יוצר קושי בביסוס אכיפת הדין. הוא מבסס את דבריו על הנאמר בסנהדרין כד, ד-ה, י: " יש לבית הדין להלקות מי שלא חייב מלקות ולהרוג מי שלא חייב מיתה, ולא לעבור על חוקי תורה- אלא לשוות סייג לתורה."

ראינו.

³⁰ משנה מסכת סנהדרין ה' ב' " כל המרבה בבדיקות הרי זה משובח"

³¹ המאירי על מסכת אבות פרק א משנה ט'

³² מסכת סנהדרין ד' ד'.

³³ מסכת סנהדרין ו' א'.

³⁴ בנהדרין ה ב, רמבם עדות ב א-ה

³⁵ הרמב"ם ספר המצוות, לאווין רצ.

³⁶ מאמרו של אהרון אנקור עמוד 182.

בסמכותו של בית הדין להעניש אדם מישראל שחטא ב36 עבירות. דרך ההוצאה לפועל תלויה בעבירה. ניתן לראות מגמה ברורה של צמצום השימוש בעונש – בין אם זה בעקבות סדרי דין והגבלות שחכמינו התקינו או כאשר מדובר בביקורת שחכמים אלה מעבירים ואימרות מפורסמות שלהם. לעומת סדרי הדין שבית הדין מחוייב עליהן כאשר זה נוגע לדין המלך הדבר פשוט יותר מאחר ואין לו הרבה

1.3 עונש מוות על פי דין המלך

לפי מקורות המשפט העברי מעשה של מרידה במלכות הינה עבירה חמורה והמלך רשאי לגזור על החוטא עונש מוות.

לפי דבריו של הרמב"ם בהלכות מלכות פרק ג, ח' וט': למלך יש את הרשות להרוג את מי שמורד בו ואת מי שמבזה אותו. מרידה במלך מוגדרת כאי ציות לגזירה " גזר על אחד שלא ייצא – ויצא, חייב מיתה". וביזוי המלך מוגדר שם כמי שמחרף את המלך. גם כתוב במובאות הללו שדין מיתה לפי צו המלך "יעשה בסייף בלבד", ושיש איסור למלך להפקיר את ממונו של מי שהוא גוזר את דינו מיתה.

דוגמא מספר התנ"ך להוצאה להורג על פי צו המלך: שמעי בן גרא.

המלך דויד על ערש דווי מבקש מיורשו שלמה לזכור ששמעי בן גרא קיללו, ושמגיע לו מוות בידי חרב על כך³⁷. ואכן כך שלמה בתקופת מלכותו מצווה על שמעי בן גרא שאסור לו לצאת מירושליים- אחרת יומת³⁸. שלוש שנים שמעי בן גרה לא יוצא מירושלים ובתום שלוש השנים הללו שמעי יוצא אל גת³⁹ בעקבות שני עבדים שברחו לו. שלמה שומע על יציאתו של שמעי בן גרא מירושליים וגוזר עליו עונש מיתה בגין אי ציות לגזרת המלך.

לפי הנאמר בפרק זה ניתן לראות שלמרות שיש שלוש רשויות שונות עם הסמכות להטיל עונש מוות על מספר דיי רב של עבירות, במשפט העברי יש גישה הדוגלת בצמצום השימוש בעונש זה. הקריאה לצמצום השימוש נובע מאימרות של חכמים, מדיני ראיות רבים ומסדרי דין נוקשים שבית דין חייב לעמוד בהם. בגלל הקושי למלא אחר הדרישות הללו לא היו כל כך הרבה הוצאות להורג.

³⁷ מלכים א' פרק ב' ח' " והנה עימך שמעי בן-גרא בן-הימיני, מבחורים, והוא קיללני קללה נמרצת, ביום לכתני מחניים; והוא-ירד לקראתי, הירדן, ואישבע לו ביהוה לאמור, אם-אמיתך בחרב".

³⁸ מלכים א' ב' לו-לז " וישלח המלך ויקרא לשמעני ויאמר לו בנה לך בית בירושליים וישבת שם; ולא-תצא משם... והיה ביום צאתך כי מות תמות"

³⁹ מלכים א' ב' מ"א " ... הלך שמעי אל גת וישוב"

עונש מוות במשפט הישראלי

2.1 התפתחות עונש המוות בחקיקה

בשנת 1936 הבריטים ביטלו את הקודקס⁴⁰ הראשון שהגדיר את המשפט הפלילי בארץ-וזהו הקודקס העות'מאני. הם הכניסו לתוקף את פקודת החוק הפלילי – 1936 שהיתה מושתתת על החוק האנגלי. בחוק האנגלי היו תקנות ההגנה (שעת חירום 1945)⁴¹, תקנה 58 כוללת עונש מוות, ומגדירה ארבע קבוצות מעשים שעונש מוות הוא עונשם: (א)ירי בכלי ירייה על אדם, קבוצה של בני אדם, או מקום שעשויים להימצא בו בני אדם. (ב) זריקת או הנחת פצצה רימון יש או חפץ מבעיר מתוך כוונה לגרום מוות או חבלה לכל אדם או נזק לרכוש. (ג)נשיאת כלי ירייה, תחמושת פצצה רימון יד או חפץ נפיץ או מבעיר ללא תעודת היתר שהוענקה בידי מפקד צבאי או מטעמו. (ד) חבר בקבוצה או חבר של בני אדם – שאחד או יותר מהם עברו במסגרת היותם חברים בקבוצה על תקנות אלו. תקנה 52 קובעת שגזר הדין יתבצע בתליה והרמטכ"ל יכול לקבוע את זמן ההוצאה להורג, המקום

⁴⁰ קודקס- מילון

⁴¹ תקנות ההגנה שעת חירום 1945. תיקון מספר 8 ו 9 1947.

המשמורת של האנשים שעליהם נחרץ דין זה, מה ייעשו בגופה ובקבורתה ועוד עניינים הנובעים מההוצאה להורג.

לאחר קום המדינה ומתוקף "פקודת סדרי השלטון והמשפט- תש"ח 1948⁴²", הוחלט שחוקי המנדט הבריטים כפי שפורסמו בפקודת החוק הפלילי- 1936, יחולו כל עוד לא הוחלפו בחוקים ישראלים.⁴³ : " ...יעמדו בתקפם כל עוד לא ישונו, יתוקנו או יבוטלו, בלתי אם נקבעה הוראה אחרת באחת הפקודות של מועצת המדינה הזמנית⁴⁴ ".
9 בדצמבר 1948 הכריז שר המשפטים פנחס רוזן במועצת המדינה הזמנית "פסקי דין של מוות יעוכבו עד להחלטה עקרונית של מועצת המדינה הזמנית". ואכן היו מספר מקרים בהם הורשעו נאשמים ברצח בכוונה תחילה וניודנו למוות- אך הומתק עונשם למאסר עולם.⁴⁵

ביום ה"ג בתמוז תש"מ, העשירי ביולי 1949 הוגשה לכנסת בשעתה הצעת חוק בדבר ביטול עונש המיתה- לכל העבירות. כפי שנכתב בהצעה המקורית בסעיפים הראשונים: לא יהיה עונש מוות במדינה אלא על עבירות בגידה שנעשו בשעת חירום⁴⁶. בעת הויכוח בכנסת טען ח"כ י.בן צבי (ולימים נשיא המדינה) ש"עדיין לא הגיעה השעה לבטל את עונש המוות באופן טוטאלי".

ואכן ב"ג באדר א תשי"ד ה-16 בפברואר 1954 נקבלה בכנסת הצעת החוק לביטול עונש מוות והמירתו של זה במאסר עולם.⁴⁷ "הורשע אדם בדין בשל רצח, יטיל עליו בית המשפט עונש מאסר עולם ועונש זה בלבד".

עד כה ראינו את התפתחות החקיקה והיחס המשפטי לעונש המוות מסוף ימי המנדט העותמאני, לימי המנדט הבריטי ולהתחילת שנותיה של מדינת ישראל הצעירה. ראינו מגמה של צמצום בעבירות עליהן היה אפשר לגזור עונש מוות כשלבסוף היה ביטול של העונש בכלל. עם זאת, מדינת ישראל חוקקה חוקים בהם שמרה לעצמה את הפריבילגיה שכן להטיל עונש מוות כנגד פושע שיורשע בעבירות מסויימות.

החוק לעשיית דין בנאצים ועוזריהם

⁴² פקודת סדרי המשפט תשח 1948

⁴³ פירוט של המשך חוקי המנדט הבריטי- נספח להוסיף

⁴⁴ פרק שבע בתוך פקודת סדרי המשפט תשח –הוראות מעבר.

⁴⁵ גזרי עיתון- כתבו מופיעות בנספחים.

⁴⁶ הצעת חוק מספר 15- לביטול עונש מוות 1949

⁴⁷ ליטל לזין היום לפני 56 שנה... הארץ 16.2.2010

ב1 באוגוסט 1950 הובא לכנסת "החוק לעשיית דין בנאצים ועזריהם" לקריאה שנייה
ושלשית. שר המשפטים דאז פנחס רוזן אמר כשהביא את החוק לקריאה ראשונה כי
"הצעת חוק זו היא ביטול למהפכה שחלה במצבו של העם היהודי"⁴⁸. לפי חוק זה אדם
שעשה מעשה פשע כלפי העם היהודי בתקופת השלטון הנאצי ו/או מעשה בגדר פשע כלפי
האנושות ו/או עשה מעשה שהוא בגדר פשע מלחמה דינו- מיתה.⁴⁹ בחוק זה ביארו מילות
מפתח⁵⁰ כמו "פשע כלפי העם היהודי"- כשמדובר בעיקר בהריגת יהודים, גרימת נזק חמוק
בגוף או בנפש, העמדת יהודים בתנאי חיים שיש בהם כדי להביא להשמדתם הגופנית,
העברת ילדים יהודים לקיבוץ לאומי או דתי אחר בדרך כפייה, השמדה או חילול נכסים
או ערכים דתיים או תרבותיים של יהודים. "פשע כלפי אנושות"- רציחה, השמדה
שעבוד, הרעבה, גירוש של אוכלוסייה אזרחית, וכל מעשה לא-אנושי אחר שנעשה
באוכלוסייה אזרחית, וכן רדיפה מטעמים לאומיים, גזעיים, דתיים או פוליטיים. "פשע
מלחמה" פירושו- רציחת בני אוכלוסייה אזרחית של ארץ כבושה. נגישתם וגירושם לשם
עבודות כפייה או לשם כל מטרה אחרת. רציחתם ונגישתם של שבויי מלחמה או של בני
אדם הנמצאים בלב-ים, המתת בני ערובה, שוד רכוש ציבורי או פרטי, הריסה שרירותית
של כרכים, ערים או כפרים והחרבה שאינה מוצדקת על ידי הכרח צבאי. בנוסף, בחוק
מפורטות גם נסיבות מקלות בקביעת העונש לאדם שנמצא אשם – מדובר ב"המתקת
העונש", נסיבות כמו: עבירה נעברה כמטרה למנוע תוצאות חמורות יותר מאלה שנגרמו
ע"י העבירה, כאשר הוא עשה את העבירה כמיטב יכולתו להקל על תוצאותיה. בחוק נכתב
גם במפורט מהי הכוונה ב"תקופת השלטון הנאצי" – שהחלה בג' בשבט תרצ"ג (30 בינואר
1933) ונסיימה ביום כ"ה באייר תש"ה (8 במאי 1945)..

השמדת העם

בי"א בניסן תש"י 20 במרץ 1950 התקבל בכנסת "חוק למניעתו והסדרתו של פשע
למניעת השמדת עם".⁵¹ חוק זה מבוסס על ה"אמנה בדבר מניעתו וענישתו של הפשע
השמדת עם" שקיבלה עצרת האומות המאוחדות ביום 9 בדצמבר 1948.

⁴⁸ דברי הכנסת, ד, עמוד 1147 (27 במרס 1950)

⁴⁹ חוק לעשיית דין בנאצים ועזריהם, תש"י 1950 כפי שפורסם בספר החוקים 57, כ"ו באב תש"י 9.8.1950 סעיף 1.

⁵⁰ חוק לעדשיית גין בנצאים עמודים 281-285.

⁵¹ ספר החוקים 42 כ' בניסן תש"י 1950 חוק למניעתו והסדרת פשע להשמדת עם. עמוד 137-138

לפי חוק זה כל אדם שמנסה להשמיד קבוצה אתנית, לאומית, דתית או גזעית כשעשה את הבאים: הרג אנשים מהקבוצה, גרם נזק בגוף או בנפש, הביא לתנאי חיים המביאים להשמדתו הגופנית של חלק מהעם או העם כולו, מונע ילודה ומעביר ילדים מתוך הקבוצה. האשם בהשמדת עם, דינו – מיתה.⁵²

בנוסף, האדם האשם בקשירת קשר להשמדת עם, הסתה להשמדה או נסיון לביצוע השמדה ואף לקיחת חלק בהשמדה דינו כדין האשם בהשמדה- מיתה.⁵³

החוק לשיפוט צבאי

החוק היה רלוונטי עד לחוק השיפוט הצבאי ב-1955-

לפי חוק שיפוט צבאי⁵⁴ 1955 סעיף 21(7) לבית דין צבאי יש הסמכות להטיל עונש מוות. בית הדין הצבאי יטיל עונש מוות רק אם העבירה נעברה בתקופת לחימה. לפי פרק שלישי בחוק זה, סעיף 34 מדבר על מקרי בגידה של חייל שדינו מוות- מסר לאויב מקום שאין שמירה עליו, סייע לאויב בנשק, בציד, מידע, סיסמאות, מספרי כוחות הצבא ועמדותיהם. חייל שסיפק מחסה לאויב שאינו שבוי או חיפה עליו או עשה מעשה אחר כדי למנוע לקחיתו בשבי. חייל שבזמן שהותו בשבי האויב סייע שירת מרצונו בכוחותיו של האויב או מרצונו סייע בידם. חייל שעזב את המערכה, חייל שסכן פעולה צבאית נגד האויב או פעולות כוחות מזוינים הפועלים נגד האויב. ביצוע עונש המוות המוות יבוצע בירייה. והחייל יוחזק במעצר עד לביצוע העונש או עד לשינויו. ואם מדובר בבית דין שדה יש לנקוט את כל האמצעים הדרושים כדי להבטיח את החזקתו במשמורת(סעיף 499).

סדרי דין:

ביום י"ד בשבט תשכ"א, ה' 31 בינואר 1961 נקבל בכנסת "חוק בתי המשפט (עבירות שעונשן מוות)"⁵⁵. החוק מסדיר הליכי משפט לגבי עבירות שדינן עונש מוות חובה /לא חובה.

בדין יהיו שולשה שופטים- שופט ביהמ"ש עליון ושני שופטי ביהמ"ש מחוזי. אב בית הדין יקבע על פי נשיא בית המשפט העליון. שני השופטים הנותרים יקבעו על ידי נשיא בית

⁵² בעיף 2 בחוק להשמדה

⁵³ סעיף 3 בחוק להשמדה

⁵⁴ חוק השיפוט הצבאי 1955 תשט"ו

⁵⁵ חוק בתי המשפט(עבירות שעונשן מוות)- תשג"א 1961. ספר החוקים 325

המשפט המחוזי או נשיא תורן. יהיה פרוטוקול לפי הוראותיו של אב בית הדין ע"י קצרן או במכשירי הקלטה. ימשיך המשפט להתקיים גם אם הנאשם מודה באשמה. העדים יעידו מתא הנאשמים.

שר המשפטים הוא הממונה על חוק זה והוא הרשאי להתקין תקנות לביצועו. בחוק העונשין תשל"ז – 1977⁵⁶ נכתבו מספר סעיפים המברים על עבירות שדיןן הוא מוות או מאסר עולם. סעיף 96 מבהיר שהעבירות להן מיוחס עונש מיתה אכן ישפטו בבית משפט לדין הכתוב רק בתנאי שהעבירות נעשו בתקופה שבה מתנהלות פעולות איבה צבאית של ישראל או נגדה. סעיף 97 מדבר על מקרי פגיעה בריבונות המדינה: מי שעשה ששטח יצא מריבונות ישראל ויכנס לריבונות מדינת חוץ הדין הוא מוות או מאסר עולם. סעיף 98 מדבר על עבירת גרימת מלחמה- מי שהביא לידי פעולה צבאית נגד ישראל והתכוון לסייע (מסר מידע שלולא מסירתו לא היתה פורצת המלחמה) לאויב אז אכן דינו מיתה או מאסר עולם.

2.2 עונש מוות- האם קיים?

• מאיר טוביאנסקי⁵⁷

ביום כ"ג בסיוון תש"ח -30 ליוני 1948 הייתה ההוצאה להורג הראשונה מאז הקמת ישראל. מאיר טוביאנסקי שלחם ופיקד בארגון "ההגנה" ולימים היה מפקד שדות התעופה באזור ירושליים, נחשד במסירת ידיעות לידי האויב למטרות ריגול. שופטיו היו: איסר בארי, בנימין גיבלי, אברהם קדרון, דוד קרון. באותו היום שבוא נשפט באופן בלתי חוקי בבית דין שדה צבאי שהוקם שלא כדין, התבצע גזר דינו. גזרו עליו מוות על ידי כיתת יורים לאחר שהודה בחקירתו שמסר מסמכים לבריטים. לאחר חקירה מעמיקה בוטל החשד והובע צער עמוק ע"י הכנסת ושר הבטחון, והתברר שהמסמך שטוביאנסקי הודה שהעביר הוא לא המסמך ששליחתו מהווה בגידה. גופתו של טוביאנסקי הועברה כשנה לאחר מכן מהמקום בו הוצא להורג להר הרצל, שם נקבר עם שאר חללי מערכות ישראל כשעל קברו נכתב "נהרג בשגגה".

⁵⁶ חוק העונשין תשל"ז 1977

⁵⁷ <http://www.izkor.gov.il/HalalKorot.aspx?id=8095> וגם

<http://www.siyurim.com/%D7%A4%D7%A8%D7%A9%D7%AA-%D7%98%D7%95%D7%91%D7%99%D7%90%D7%A0%D7%A1%D7%A7%D7%99.html>

אם היה נערך המשפט בימים אלה, לא היה מספיק הודאתו של הנאשם כדי להרשיעו בעבירה שדינה מוות. שכן במסגרת החוק כתוב שממשיכים במשפט כאילו לא הודה הנאשם בעבירה שדינה מיתה. כך, החקירה הייתה נמשכת ובית הדין הנמהר לא היה מוצא אותו אשם וגוזל את חייו.

• משפט אדולף אייכמן⁵⁸

אדולף אייכמן היה שותף מרכזי ובארגון והוצאתו לפעול של "הפתרון הסופי"- תוכנית השמדת של יהודי אירופה כחלק מתוכניות השלטון הנאצי. הוא היה ממונה על איתורם של יהודים ושליחתם למחנות השמדה. כך היה אחראי לרציחתם של מליוני יהודי אירופה. לאחר מלחמת העולם השנייה, אדולף אייכמן נמלט לארגנטינה. לארגנטינה אין הסכמי הסגרה לישראל לכן המוסד והשב"כ יצאו במבצע חשאי ומיוחד להבאת אייכמן ארצה במאי 1960. חקירתו של אייכמן נערכה כשנה וביוני 1961 נפתח המשפט נגדו.

מדינת ישראל באמצעות היועץ המשפטי לממשלה העמידה את אדולף אייכמן למשפט⁵⁹ על פי החוק לעשיית דין בנאצים ועוזיהם (תשי"א 1950)- פשעים נגד העם היהודי, נגד האנושות, פשעי מלחמה וחברות בארגון עוין.

המשפט נערך במשפט מחוזי בירושליים מאפריל 1961 ועד אוגוסט 1961. בדצמבר בשנה הזו נפסק שאייכמן אשם בכל הפשעים שפורטו להלן למעט חברות בארגון עוין, ודינו נגזר למוות בתלייה.

ערעורו⁶⁰ של אייכמן בפני בית המשפט העליון, המשמש גם לערעורים פליליים של בתי משפט מחוזיים, נדחה במאי 1962 על ידי הרכב של חמישה שופטים. הוא הוצא להורג בתלייה ב 1 ביוני 1961 בכלא רמלה.

בעבודתי התבקשתי לדון על פסיקה עכשווית- עד 10 שנים. אך גזר דין שכזה לא בוצע מאז משפטו של אייכמן. היו מספר מקרים בהם התביעה דרשה בהתחלה עונש מוות, אך עונשם הומתק למספר מאסרי עולם. דוגמא למקרה כזה היא

⁵⁸ המידע עובד מתוך אתר האינטרנט של משרד המשפטים אודות הקרן להוצאה לאור של רשומות משפט אייכמן. <http://www.justice.gov.il/Subjects/EichmannWritten/Pages/about.aspx>

⁵⁹ משפט

⁶⁰ ערעור

העמדתו לדין של השוטר הפלסטיני ראאד שיך שהיה אחד מרוצחי חיילי המילואים ואדים נורז'יץ ויוסי אברהמי בלינץ' בראמאללה בתאריך 12 באוקטובר בשנת 2000. בבית המשפט הצבאי ב-2003 שני שופטים דרשו להטיל עליו עונש מוות ואמרו: "מצאנו שאחריות תפקידנו מחייבת לעמוד מנגד ולזעוק כי דם יהודי אינו הפקר". השופטת השלישית דחתה את עונש המוות ולכן נגזרו על ראאד שיך שני מאסרי עולם⁶¹. רוצחי חיילי המילואים שוחררו⁶² במסגרת החלפת שבויים בעסקת שליט.

פרק שלישי : השוואה

בפרק זה אערוך השוואה בין יחסם של המשפט העברי והמשפט הישראלי לעונש מוות. העבירות שהדין עליהן הוא מיתה שונות בתכליתן במשפט העברי ובמשפט הישראלי- במשפט העברי חלקן הגדול מהעבירות שדין מיתה קשורות לעבירות קדושה ויחס בין האדם למקום (לאלוהיו) כמו כהן טמא, גילוי עריות, מחלל השבת, מקלל האלוהים, נביא שקר, אדם שעושה לו אלוהים אחרים ועוד. מנגד, במשפט הפלילי הישראלי לחטאים דתיים אין התייחסות. עונש המוות ינתן לאזרחים ללא קשר לדתם ואמונתם- עונשם ינתן בהתאם לחוק עליהם הם יעברו, בין היתר בגידה במדינה בזמן מלחמה, סיוע לנאצים ועוזריהם, עבירה בגדר השמדת עם.

העבירות המשותפות למשפט העברי והישראלי שעליהן יגזר גזר דין מוות אלה עבירות רצח. במשפט העברי כמדובר ברצח ישיר גזר דין המוות ינתן על ידי בית דין, ואם הרצח נעשה בעקיפין עונש המוות ינתן מידי שמיים. מנגד, במשפט הישראלי יגזר גזר דין מוות על עבירות רצח הרשומות בתוך חוק למניעת השמדת עם- רצח של אחד מחברי קהילה. כמו כן בעבירות רצח העונות על הקריטריונים שמובאים בחוק לעשיית דין בנאצים ועוזריהם - מעשי רצח וטבח ביהודים בתקופת השואה במלחמת העולם השנייה.

⁶¹ <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-2748799,00.html>

⁶² <http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4135446,00.html>

ניתן לראות שגם במשפט העברי וגם במשפט הישראלי יש מגמה לצמצום השימוש בעונש המוות. הרמב"ם אמר שיש להיזהר שלא להרוג חפים משע- גם במחיר איח הריגתם של פודעים חמורים. במשפט הישראלי לא הוצא אדם להורג מאז אדולף אייכמן . שכן ניתן לקשר את אי השימוש בעונש להוצאתו להורג של מאיר טוביאנסקי, שהתבררה לאחר חקירה כעונש שגוי. ניתן לומר שמשלמת ישראל למדה שלא להקל ראש בנוגע לדיני מיתה לאור העובדה שחיים של חפים משפע בסכנה.

פרק סיכום

בהלכה היהודית יש דגש רב מאוד על קדושת החיים. האדם נברא בצלם אלוהיו, לכן כל פגיעה באדם תהיה פגיעה בדמות האל הנוכח באדם. לפיכך יש להימנע מהריגה של כל אדם- בין אם רשע או צדיק כי כל הריגה פוגעת בתחום האלוהי.

מצד שני בהלכה היהודית ניתן למצוא גם אמירות התומכות בהטלת עונש המוות כמו " עין תחת עין" ו"שופך דם אדם , באדם דמו ישפך".

בעבודתי זו עקבתי אחר התפתחותו של עונש המוות לאורך שנותיה של מדינת ישראל ודנתי בשימוש בעונש זה תוך התייחסות לפסיקות רלוונטיות.

כפי שפורט בפרק ההשוואה, נוכחתי לראות שגם במשפט העברי וגם במשפט הישראלי העבירות שבגינן ניתן עונש מוות הן חלקן הקשורות לרצח.

במשפט הישראלי מתמעטים להשתמש בעונש המוות לאחר הוצאתו להורג של מאיר טוביאנסקי- כחודש לאחר הקמת המדינה. הוצאתו להורג התבררה כטעות ולכן אני חושבת שמדיניות ישראל קשורה לעובדה שלא ניתן לתת פיצוי לאדם ששופטיו טועים.. זהו גם אחד מטיעוני המתנגדים לחוק, לפיהם שגיאות נעשות כל זמן ומדובר בבני אדם המכהנים כשופטים.

לעומתם יש הטוענים שמדובר בגמול, ובמציאת צדק לפושעים. שכן מרצחי חיילי המילואים בלינץ' בראמלה בשנת 2000 היו צריכים להיענש בעונש מוות וכך לא היו משתחררים בעסקאות החלפת שבויים בטרם השלימו את תקופת מאסרם וקיבלו את המגיע להם על הרצח האכזרי.

רשימה ביבליוגרפית

חקיקה

פקודת החוק הפלילי 1936

תקנות ההגנה 1945

פקודת סדרי השלטון והמשפט- תש"ח 1948

החוק לעשיית הדין בנאצים ועוזריהן –תש"י 1950

חוק למניעתו והסדרתו של פשע למצניעת השמדת עם –תש"י 1950

חוק לתיקון דיני עונשין-(ביטול עונש מוות על רצח)- תש"ד 1954

חוק בתי המשפט (עבירות שדין מוות) –תשכ"א 1961

חוק עונשין –תשל"ז 1977

ספרות מחקר ספרים

מאמרים

משפט עברי

ספרות הפסיקה

נספחים: